

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Саглынская средняя общеобразовательная школа Овюрского кожууна»

«ПРИНЯТА»

на заседании педсовета

Протокол №1

от «30» августа 2023г

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор: Назытай О.М.

Приказ № 181

от «31» августа 2023г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

«Улусчу ужурлар»

в 3 классе

на 2023 – 2024 учебный год

Руководитель: Ооржак Полина Белековна

Тайылбыр бижик.

Улусчу педагогика амгы национал школанын ооредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазынын кол ундезинин тургузуп, ниити ооредилге системазында чаа угланыышкын, тускай эртем болуп, быжыг турушту ээлеп турар. Чоннун чаагай чанчылдары, сагылга-езулалдары, ужурлары улусчу педагогиканын кол озээн тургуспушаан, озуп оорар салгалдын кижизидилгезинин депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканын идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а ог-буле кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Эге класстарга программа езугаар киирген темалар дараазында болуктеттинген кезектерден тургустунган: «Бистин, ог-булевис» (1 класс); «Чанчылдын чарыжы» (2 класс); «Кижиге болгаш бойдус» (3 класс); «Кижиге эш херек» (4 класс); «Улусчу ужурлар дугайында ниити билиг» .

Демдек салбас, а чартык чылдап зачет хевиринге туннелди коргузуг-шицгээдилге хевиринге кылып, оореникчинин демдээ кылдыр салып болур.

Ниити шактарнын санынче экскурсиялар, оюннар, моорейлер, ужуражылгалар, улусчу байырлалдар шактары база кирген.

Кичээлдер нургулайында оюн хевирлиг, практиктиг угланыышкынныг болуп, аян-чорук, коргузуг-шингээдилге, янзы-буру чогаадыкчы ужуражылгаларны, аас - чогаал кичээлдерин, бойдусче походтарны, хайгараалдарны, хостуг чугаа хевиринге эрттирип болур.

Программанын темаларын, шактарын чижеглей берген ону башкы бодунуу-биле делгемчидип азы кыскаладып ап болур.

Улусчу педагогика (езу-чанчылдар) эртемин башкылаарынын сорулгалары:

- оореникчилерниц мозу-шынар болгаш бот-кижизидилгезинче угланган чоннун чагыг суртаалдарын, езу-чанчылдарын билиндирип ооредир.
- Чараш аажы-чацныг езулуг эр болгаш будуштуг кыс кижилерни тыва мозу-шынарга кижизидип, хевирлээр.
- Башкыларнын, ада - иенин, оореникчилернин, дузазы - биле улусчу педагогикага (езу-чанчылдарга) хамаарышкан материалдарны чыыр, шинчилээр, сайгарар, шенелде ажылдарын чорудар, амыдыралга ажыглаар.

Кол литература:

1. Сундуй Г.Д. Улусчу ужурлар. 3-4 класстарга шенелделиг ооредилге-номчулга ному.- Кызыл: Тыванын ном ундурер чери, 2004 ч.
2. Улусчу педагогика Чижек программалар Тыва Республиканын башкылар бидии бедидер институту, Национал ооредилге болгаш кижизидилге кафедрасы. Кызыл 1995 ч.

-. Ажыглаарынга сумелеп турар литература:

1. Аксагалдай ашак. Кызыл, 1992.
2. Кенин-Лопсан М.Б. Тыва чоннун бурунгу ужурлары, Кызыл, 1994.
3. Матпаадыр. Кызыл, 1991.
4. Монгуш Кенин – Лопсан Тыва чанчыл Кызыл 2000.
5. Чап Чулдум Шагаам- сузуглелим Кызыл 1998
6. Салчак К.Б., Салчак Л.П. Тыва улусчу педагогиканыц хогжулдези. Кызыл, 1984.
7. Тыва улустун тоолдары, Новосибирск, 1994.
8. Б.К. будуп Тыва улегер домактар болгаш чечен состер Кызыл 2010
9. Д.М. Бурхинов, Д.А. Данилов, С.Д. Намсараев Народная педагогика и современная национальная школа Улан- Уде 1993 г.

Кижиг болгаи бойдус

№	Темалары	Сорулгалары	Шаг ы	Ай, хуну
Бойдус чаяалгазы				
1	О.Ондар Бойдуска тыва кижинин онзагай хамаарылгазы. Ч. Кара-Куске Итпиктин ырызы	Торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
2	С. Хомушку Чер ужурлары. К Натпий- оол Честек-кадым	Торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсыныпону камгалап кадагаларынга кижизидери, анаа чоргаарланыры	1	
3	Чуваш улустун тоолу. Алдын доозун. Тожу улустунун тоолу Чекпелиг	Торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, ону камгалап кадагалаары.	1	
4	Аржаан ужурлары. Д. Бегзи Танды- Уула	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
5	К. Дассык Торээн суурум онзагай черлери. А. Конгар Кызыл- Мажалык	Торээн чуртунун кайда- даа булуннарынын чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры. Торээн черлерин билип алыры.	1	
6	Ак- Довурак. М. Дугаржап Хондергейим С. Сарыг – оол Бай-ла - Хемчиим	Торээн чуртунун кайда- даа булуннарынын чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры. Торээн черлеринин аттарын билип алыры..	1	
7	Тыванын каас- чаражы С Бюрбе Бедик даглыг мээн чуртум	Торээн чуртунун кайда- даа булуннарынын чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры. Торээн черлеринин аттарын билип алыры..	1	
8	Бойдус халаптары. Катаптаашкын	Бойдустун халаптарын билип, чудулге, сузулгелерин сагып, чудуп чоруунга чанчыктырар. Торээн черлеринин аттарын билип алыры..	1	
9	Экскурсия Торээн черлерим делгемнери	Торээн чуртунун кайда- даа булуннарынын чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры. Торээн черлеринин аттарын билип алыры..	1	
Тыва кижинин унуш – озумелге хамаарылгазы.				
1	Тоолчургу чугаа Онза	Тыва чонунга чоргаарланып, оларнын	1	

0	ырлыг ураанхайлар. В Сагаан- оол Балгазыннын кежээлери	уран талантызынга ынак, сонuurгап чорууунга, торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.		
1 1	Бяш уjurлары.Ыдык бяштар	Тыва улустун сагып чораан уjurларын сагып, ону хундулеп чорууру. Торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
1 2	Тел бяшка чалбарыг. Бай бяшка чалбарыг. Хам дытка чалбарыг	Тыва улустун сагып чораан уjurларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
1 3	Тоолчургу чугаа Тараа. Салгын кыйгылары	Тыва улустун сагып чораан уjurларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
1 4	Тыванын чем унуштери.Ч. Кара- Куске Чыжырганам чараш	Торээн чуртунун бай- байлактарын билип, чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.	1	
1 5	Эксурсия Суурувуста озуп турар унуштер.	Торээн чуртунун бай- байлактарын билип, чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
Чуглуг куштар				
1 6	М. Кенин- Лопсан Куштар дугайында.Ю.Кюнзегеш Айлан кужум	Торээн чуртунун куштарын билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
1 7	Куштар медээчилер Э.Кечил- оол Бора- хокпеш	Торээн чуртунун куштарын билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
1 8	К. Дассык Ыдык сурлуг куштар. З.Хертек Камгалалдыг куштар	Торээн чуртунун куштарын билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
1 9	Дуруяалар – эжеш куштар. З.Намзырай Эглип келир куштарым	Торээн чуртунун куштарын билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
2 0	Тоолчургу чугаа Куу куш Катаптаашкын	Торээн чуртунун куштарын билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.	1	
Танды кежи				
2	Тыванын ан- мени	Торээн чуртунун ан- менин билип,	1	

1	Ю.Кюнзегеш Койгунак	чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.		
2 2	Анчы кижинин сагыыр ужурлары. К. Бегзи Диинчигеш	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр	1	
2 3	Тоолчургу чугаа Танды ээзининчагы	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр	1	
2 4	Джуна Давиташвили Жил охотник Э.Намзал Анчынын чалбары	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
Чыл, ай , хонук саналгазы				
2 5	В. Монгуш Чыл календары. Кыдат улустун тоолу. Чылдар аттарын улээни	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
2 6	Ай санаашкыны. Хонук санаашкыны.	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
2 7	Б. Кужугет. Хун дугайында . В Монгуш Хун дуртунун санаашкыны	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
Ак-кок хемнин кижилери				
2 8	Суг – амыдыралдын судалы.Э. Кечил-оол Арыкчыгаш	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр.	1	
2 9	Тоолчургу чугаа Сут- Хол. Тер- Хол	Торээн чуртунун черлерин билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры..	1	
3 0	Тоолчургу чугаа Бии- Хем Чаашкын чагдырары	Торээн чуртунун черлерин билип, чарашсынып, оларнын аттарын билип, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.	1	
Бойдус магадылалы				
3 1	С. Хомушку Чоннун эскериглери	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр	1	
3 2	Бойдус камгалалы	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру.	1	

		Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр		
3 3	Ш. Суван Дуруяа Катаптаашкын	Тыва улустун сагып чораан ужурларын сагып, ону хундулеп чорууру. Чалбарыгларны билип, ону ургулчу чугаалап сагып чоруун чедип алыр	1	
3 4	Туннел кичээл. Экскурсия		1	

Ажыглаарынга сумелеп турар номнун данзызы:

1. Улусчу педагогика – чижек программалар Кызыл 1995
2. Аксагалдай ашак. Кызыл, 1992.
3. Кенин-Лопсан М.Б. Тыва чоннун бурунгу ужурлары, Кызыл, 1994.
4. Матпаадыр. Кызыл, 1991.
5. Монгуш Кенин – Лопсан Тыва чанчыл Кызыл 2000.
6. Чап Чулдум Шагаам- сузуглелим Кызыл 1998
7. Салчак К.Б., Салчак Л.П. Тыва улусчу педагогиканыц хогжулдези. Кызыл, 1984.
8. Тыва улустун тоолдары, Новосибирск, 1994.
9. Б.К. будуп Тыва улегер домактар болгаш чечен состер Кызыл 2010
10. Д.М. Бурхинов, Д.А. Данилов, С.Д. Намсараев Народная педагогика и современная национальная школа Улан- Уде 1993 г.

4 класс

Кижиге эш херек

№	Темалары	Сорулгалары	Шагы	Ай, хуну
Бойдус чаяалгазы				
1	Эге сос. Т. Серен- оол. Хоомей. (ыры) Л. Будуп. 3. Монгуш Делегейнин чоннары	Делегейнин янзы- буру чоннарынын, раса, нация дугайында билиндирер; кандыг – даа нациянын чоннарын хундулеп, оларнын культуразын ооредир болгаш таныштырар.	1	
2	Д.Дулуш Чонну алга. Бистин чангыс чер чурттугларывыс.	Тыва болгаш Россия дугайында таныштырар. Ында чурттап турар чоннарнын тоогун болгаш харылзаазын коргузер.	1	
3	Наша Машка не ленива. Баю-баю, баю- бай.	Орус чоннун аас чогаалын коргузер: бичии уругларнын ырыларын, шулуктерин ооредир.	1	
4	Орус оюннарны ойнаары. Сывыртажыр оюн	Орус чоннун аас чогаалын коргузер: бичии уругларнын ойнап чораан оюннарын ооредир	1	
5	Тывызыкты тып. М. Рамазанова Воробьишко	Орус чоннун аас чогаалын коргузер: бичии уругларнын ырыларын, шулуктерин ооредир	1	
6	Б.Салчак, Р.Донгак Кожа-хелбээ чоннар	Торээн чуртунун кайда- даа булуннарынын чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры. Торээн черлеринин аттарын билип алыры..	1	
7	Моол улустун тоолу Эртемниг оол	Оске чоннарнын аас чогаалын, ол ышкаш оларнын амыдыралынын дугайында тоолдарны болгаш улегер домактарны номчуп таныштырар.	1	
8	Тибет улустун тоолу Арзыланны арга- биле	Оске чоннарнын аас чогаалын, ол ышкаш оларнын амыдыралынын дугайында тоолдарны болгаш улегер домактарны номчуп таныштырар	1	
9	Орус улустун тоолу Дилги биле Дуруяа	Оске чоннарнын аас чогаалын, ол ышкаш оларнын амыдыралынын дугайында тоолдарны болгаш улегер домактарны номчуп таныштырар	1	
10	Орус улустун тоолу Репка	Оске чоннарнын аас чогаалын, ол ышкаш оларнын амыдыралынын дугайында тоолдарны болгаш улегер домактарны номчуп таныштырар	1	
11	Байырлалдар дугайында. Бугу делегей байырлалдары	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин таныштырар, сактып алырын кижизидер.	1	
12	Россия Федерациязынын хоойлужуткан байырлалдары. Тыва Республиканын хоойлужуткан байырлалдары	Делегейнин, Россия Федерациязынын болгаш Тыва Республиканын хоойлужуткан байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин таныштырар, сактып алырын кижизидер.	1	

13	3. Ооржак Тыва чемни чоогланар. (практиктиг кичээл)	Тыва чонунга чоргаарланып, оларнын уран талантызынга ынак, сонуургап чоруруунга, торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.	1	
14	Кызаа байырлалдар. Хуу байырлалдар.	Кызаа, хуу, улусчу болгаш шажынчы байырлалдарны , ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин таныштырар, сактып алырын кижизидер.	1	
15	Шажынчы байырлалдар. Улусчу байырлалдар.	Кызаа, хуу, улусчу болгаш шажынчы байырлалдарны , ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
16	Моол улустун чаа чыл байырлалы. Цагаан цар.	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин таныштырар, сактып алырын кижизидер.	1	
17	Тыва улустун чаа чыл байырлалы Шагаа. 3.Ооржак Хом алгым	Тыва чонунга чоргаарланып, оларнын байырлалынга ынак, сонуургап чоруруунга, торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры	1	
18	Хакас улустун чаа чыл байырлалы. Чыл пазы	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, оларнын ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
19	Хакас улустун тарак дою. Тун- пайрам	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
20	Чуваш улустун чаа чыл байырлалы. Сурхури	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
21	Христиан байырлал Масленица Пасха Торелдер хуну	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
22	Христиан байырлал Рождество хуну	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
23	Грузин улустун виноград байырлалы. Ртвели. Т. Муталлибовтуу Цыплята	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
24	Узбек улустун байырлалы Ховен байырлалы	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
25	Кыргыз улустун байырлалы Манас	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин,	1	

	Эпостан узунду Манас	уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер		
26	Якут (Саха) улустун байырлалы. Олонхо	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
27	Молдаван улустун байырлалы Маланка	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
28	Ортаакы Азия чоннарынын чаа чыл байырлалы Навруз.	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
29	Студентилер байырлалы Татьянанын хуну	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
30	Сонгу чук улузунун байырлалы Хун уткулгазы	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
31	Ортаакы Азия чоннарынын байырлалы Тюльпаннар байырлалы	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
32	Прибалтика чурттарынын болгаш славян чоннарнын байырлалы Иван Купаланын байырлалы	Делегейнин чоннарнын байырлалдарын, ол ышкаш оларнын канчаар тыптып келгенин, уран талантызын таныштырар, сактып алырын кижизидер	1	
33	Ч. Мандыынчы Мээн Тывам эргизинзе	Тыва чонунга чоргаарланып, оларнын уран талантызынга ынак, сонуургап чоруруунга, торээн чуртунун чаражын, кайгамчык каазын чарашсынып, оон дугайында чугаалап билири, анаа чоргаарланыры.	1	
34	Туннел кичээл. Экскурсия		1	